

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ СМАКІВ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

1.1. Проблема формування художніх смаків у наукових дослідженнях

Формування художніх смаків людини є важливим моментом розвитку духовної культури суспільства. Це одне з найбільш складних завдань, від вирішення якого залежить художньо-естетичне виховання особистості. Одночасно саме це виховання є умовою і засобом формування та розвитку гарного смаку.

Розвинений художній смак впливає на всю духовно-практичну діяльність людини. Тому формування художніх смаків вимагає певної самодисципліни і творчих зусиль, збагачує духовний потенціал особистості, наповнює життя людини високим смислом, робить її справді естетично вихованою, інтелектуальною людиною. Але формування художнього смаку є не лише основою духовного збагачення учнів, а й передумовою глибокого впливу мистецтва на людину. Тому проблема формування та розвитку смаків є однією з найважливіших проблем художньо-естетичного виховання. Смак розвивається у процесі активної діяльності учнів, під впливом умов життя і виховання, поступово проявляючись у художній творчості та у ставленні до світу прекрасного.

Художній смак характеризується тим, що проявляється у формі безпосередніх оцінок. Гарний художній смак означає здатність отримувати насолоду від справді прекрасного, потребу сприймати і створювати прекрасне в мистецтві. Необхідними передумовами гарного смаку є високорозвинене естетичне почуття, вміння сприймати гармонію форми і змісту, бачити естетичну цінність творів, суспільних явищ.

Виховання художнього смаку проходить через художнє сприймання творів мистецтва, які мають одну мету: вплинути на розум, почуття людини, викликати бажання творити добро. Сприймання є початковим етапом спілкування з мистецтвом. Від його глибини залежать естетичні переживання, формування художньо-естетичних ідеалів і смаків. Художньо-естетичне сприймання характеризується здатністю людини виділяти у явищах дійсності і мистецтва процеси, якості, властивості, що породжують естетичні почуття.

Художній смак невіддільний і від естетичного ідеалу як частиною вихованості. Він є розвинутою здібністю відчуття та оцінки досконалості і недосконалості, єдності і протилежності змісту і форми в мистецтві та в житті. Як і естетичний ідеал, художній смак може існувати у свідомості людини на різних рівнях, що визначає тим самим і рівень естетичної вихованості.

Немає сумніву і в зв'язку смаку з досвідом теоретичного мислення, бо естетичне сприймання включає розуміння і осмислення того, що сприймається. Таким чином, смак є здатністю із складною структурою, до якої входять естетичне сприймання, естетичне почуття, потреби, інтереси тощо.

Розглядаючи проблему формування художніх смаків учнів у процесі вивчення літератури рідного краю, вважаємо за доцільне з'ясувати поняття категорії смаку в естетичній науці.

Категорія смаку займає особливе місце серед інших категорій естетики. Смак – це один з елементів естетичного ставлення людини до дійсності, частина її світогляду. На формування смаків великий вплив має весь досвід людини, характер, її стосунки з суспільним середовищем, зі світом. Естетичні та художні смаки – це не просто здатність відрізнити красиве й некрасиве, гармонійне і негармонійне, доцільне і недоцільне, але і система критеріїв такої відмінності, яка спирається на певне уявлення про прекрасне і потворне, про високе і низьке, трагічне і комічне.

Категорія смаку стала предметом вивчення європейської науки в XVII ст. у результаті розвитку нових течій мистецтва, які ламали старі канони і породжували потребу в універсальних критеріях їх оцінки. Окрім того, розвиток індивідуальності, що започаткувала ще епоха Відродження, вимагав суб'єктивної, самостійної оцінки художнього твору. Ця оцінка ґрунтується на почутті естетичного задоволення, почутті художнього смаку. До цього часу термін „смак” (латин. *gustus*), за дослідженнями А. Лосєва та В. Шестакова [89], не вживався в естетичному значенні і означав лише одне із смакових відчуттів. Але з XVII ст. цей термін набуває глибшого змісту і стає поняттям, що означає здатність розуміти і насолоджуватися красою та мистецтвом. Першим використав термін „смак” в естетичному значенні відомий іспанський філософ Грасіан-і-Моралес, який вважав смак пізнанням прекрасного і оцінкою творів мистецтва. З того часу смак переходить у європейську естетичну літературу, де стає однією з основних категорій естетики.

Проблема смаку стала популярною темою для французьких філософів, письменників і критиків. З початку XVIII ст. у Франції з'являється багато праць на цю тему. Серед них – „Листи

про гарний смак” Бельгардта (1708), „Мова про смак” Дю Трамбле (1713), „Історичний і філософський нарис про смак” Роллена [89, с. 259]. Своєрідним підсумком попередніх досліджень стала стаття Вольтера „Смак”, написана для його „Філософського словника”, де він показує, як поняття смаку розвинулось у категорію, що означає здатність пізнавати прекрасне. „Гарний смак – це не тільки здатність розрізняти, чи прекрасний твір, і не просто усвідомлення того, що твір в цілому прекрасний, але і здатність відчувати це прекрасне, відчувати хвилювання при зустрічі з ним. Гарний смак – це не тільки здатність інтуїтивно відчувати прекрасне, не тільки хвилювання при зустрічі з ним, але й уміння розбиратися в найменших тонкощах” [48, с. 285]. Вольтер вважав, що при певному вихованні смак стає „гарним смаком”. Але може існувати і „поганий смак”, що висловлює помилкове уявлення про красиве. Такий смак – результат відсутності виховання. Тому вирішення проблеми „гарного” і „поганого” смаку Вольтер бачив у вихованні.

Поняття смаку розглядалось і в естетиці класицизму. Особливу увагу цій категорії приділяв Шарль Батте. На його думку, смак у мистецтві є тим самим, що інтелект у науці. Тому якщо інтелект є здатністю розрізняти істину і неправду, то смак є здатністю розрізняти гарне, погане і посереднє. Справжнім смаком Батте вважав природний смак, який може виховуватися, вдосконалюватися, ставати більш витонченим, але все-таки залишатися природним.

В естетиці французького класицизму і Просвітництва категорія смаку виступає передусім як пізнавальна категорія. Теоретики мистецтва цього часу трактували смак як певну здатність до пізнання поряд з почуттям і розумом.

У XVIII ст. з критикою класицистичних учень про смак виступив Руссо. Він вважав, що справжні зразки гарного смаку закладені у природі, а засобами виховання природного смаку може бути вивчення поезії, читання книг.

Для англійської естетики XVIII ст. була характерна демократичність у підході до проблеми смаку. На основі виховання і розвитку естетичного смаку англійські просвітителі намагалися побудувати цілісну естетичну культуру. Смак розглядався в основному як внутрішнє почуття, адекватне симпатії, задоволенню. Філософською основою вчення про смак в Англії була сенсуалістична естетика (сенсуалізм (лат. *sensus* – відчуття) – філософське вчення, що визнає відчуття єдиним джерелом пізнання). Серед філософів, які займалися проблемою смаків, відомі Локк, Шефтсбері, Хатчесон. Звертаючись до категорії смаку, англійські просвітителі вперше виявили протиріччя, які вважали властивими природі людини в цілому: протиріччя між суспільним та індивідуальним інтересом, між егоїзмом і комунікабельністю, себелюбством і симпатією. Вони вважали, що смак індивідуальний, він пов’язаний з внутрішнім, особистим чуттям людини, і разом з тим він суспільний, поєднує в собі особистий і суспільний інтерес і стає нормою естетичного пізнання. Не випадково однією з головних проблем в естетиці XVIII ст. стала проблема норми смаку, якій присвятив свій трактат „Про норми смаку” відомий англійський філософ Давид Юм. Він ставив питання про те, чи можлива єдина естетична культура, коли в колі смаків і естетичних оцінок існує повна розбіжність, що підтверджується виразом: „Про смаки не сперечаються”. Відповідаючи на це питання, Юм робить висновок, що істинні судження по відношенню до мистецтва і краси можливі за умови, якщо буде знайдена загальна норма смаку. Юм також вважав, що смак повинен проявлятися в оцінці і сприйманні найбільш невлених якостей і штрихів художнього твору. Але „не всі здатні зробити висновок про який-небудь твір мистецтва чи утвердити своє чуття в якості норми прекрасного” [48, с. 152]. Тому право формулювати загальну норму смаку можуть тільки окремі критики, з особливо витонченим смаком. Сенсуалістичну традицію в трактовці смаку продовжив англійський філософ Едмунд Берк. Він розглядав відношення смаку до трьох здібностей людини: до чуття, уяви і здатності судження.

Учення про смак було поширене і в німецькій естетиці. Відомий німецький учений І.-І. Вінкельм пише про гарний смак як норму естетичної досконалості і краси. Подібне трактування смаку зустрічається і в теоретиків німецького класицизму Рафаеля Менгса, Зульцера, які вважали смак внутрішнім чуттям, пов’язаним із задоволенням від прекрасного, а виховання смаку вважали критерієм суспільного прогресу, національним завданням.

Глибоке розуміння проблеми смаку виявив німецький філософ І.-Г. Гердер. На відміну від філософії просвітителів Гердер вносив історизм у розуміння естетичної культури. Але, ставлячи питання про взаємовідношення смаків різних історичних епох і народів, він поділяв оптимізм просвітителів.

Свій високий філософсько-категоріальний статус поняття „смак” набуло у працях німецького філософа І. Канта. Багато актуальних положень, виголошених Кантом, підтримують і сучасні

дослідники. Філософ вважав, що суттєвим естетичним фактором смаку є почуття задоволення, а у підґрунті смаку лежить почуття прекрасного [48, с. 62].

У центрі кантівського вчення про смаки є так звані „антиномії” смаку (антиномія (гр. *antinomia* – суперечність у законі) – суперечність між двома твердженнями, що взаємно виключають одне одного, але однаково переконливо доводяться логічним шляхом). Кант виявив те протиріччя, яке властиве будь-якій естетичній оцінці, будь-якому смаку. З одного боку, смак індивідуальний, що ніякі докази не можуть його заперечити. Звідси висновок – про смаки не сперечаються. Але з іншого боку, смак має дещо спільне, що дозволяє обговорювати різні смаки. Звідси протилежний висновок – про смаки можна сперечатися. Тобто смак, стверджував І. Кант, – явище не тільки індивідуальне, а й суспільне за своєю природою. Ця природа і є джерелом постійних суперечок про смаки: симпатіях і антипатіях, потягу до одних явищ і предметів при повній байдужості до інших. Але, як вважає Г. Апресян, суперечки про естетичні і художні смаки мають велике виховне значення, бо є засобом утвердження смаків. Вони стимулюють ріст естетичної культури і особливо художньої творчості [4, с. 41].

Починаючи з XVII ст., проблема смаку знаходиться у центрі уваги філософів, художників і теоретиків мистецтва Росії. Естетичні погляди і теорії, що переважали у таких країнах, як Франція, Германия, Англія у XVII–XVIII ст., знайшли відображення у їхніх працях. Особливий інтерес викликало сенсуалістичне трактування смаку, яке під впливом англійської естетичної думки XVIII ст. дав філософ М.Н. Муравйов. Він назвав смак „внутрішнім чуттям”, за допомогою якого пізнається краса.

Проблемою смаків займалися теоретик мистецтв П.П. Чекалевський [48, с. 770], художник і педагог І.Ф. Урванов [48, с. 771], учений М.П. Ніколаєв [48, с. 801].

Не обійшов своєю увагою проблему смаку і один з відомих поетів XVII століття Г.Р. Державін [48, с. 817]. Він вважав смак головним засобом пізнання краси і оцінки всіх речей, прагнув до об’єктивного підходу у визначенні поняття смаку. Державін вважав, що смак – це відносне поняття, яке залежить від часу, історичних подій, традицій, і одночасно це об’єктивна міра зображення життя, сукупності реальних речей, обставин, що стосуються людини.

Проблемі формування і розвитку естетичних смаків присвятили свої дослідження відомі педагоги та філософи: Є.В. Квятковський, Л.Н. Коган, Н.Й. Волошина, А.І. Буров, Н.І. Кіященко, Н.Л. Лейзеров, В.К. Скаторщиков, А.С. Молчанова, Л.Т. Левчук, В.Г. Яковлев, М.Ф. Овсянников, Ю.Б. Боров, І.Л. Маца, В.А. Разумний та інші.

Своєрідним підсумком досліджень у 60-і роки XX століття з цієї проблеми стала монографія А.С. Молчанової [100]. Дослідниця дає досить повний огляд теоретичних поглядів на природу смаків, що на той час існували в естетичній науці, і зазначає, що найбільш поширеною була думка, що в основі смаків лежать здібності. У одних авторів – це здібності до оцінки естетичних явищ дійсності, а в інших – здібності до її естетичного відображення.

Щодо питання індивідуальності смаку, А.С. Молчанова у своїй монографії виділяє основні моменти, які підтверджують особистісний, індивідуальний характер смаку і одночасно опосередкований: „а) велика роль чуттєвого знання в естетичному відображенні; б) особливий характер теоретичного мислення безпосередньо в акті відображення естетичного об’єкта; в) емоційність естетичної оцінки; г) оцінка естетичного об’єкта через пряме співставлення з рівнем особистих естетичних потреб” [100, с. 21].

Про індивідуальність естетичного смаку говорить доктор філософських наук Л.Т. Левчук: „Уміння людини послідовно та цілеспрямовано розвивати і культивувати особисті соціокультурні властивості через відбір та засвоєння певних культурних цінностей і є індивідуальним естетичним смаком [39, с. 57].

Говорячи про індивідуальність художнього смаку, мається на увазі конкретна особистість. Та вчені зазначають, що в будь-якому індивідуальному смаку завжди виявляється загальне. Не випадково видатні діячі минулого – Руссо, Вольтер, Дідро та інші – писали про художній смак суспільства.

Проблему смаків з’ясовують Н.І. Кіященко та Н.Л. Лейзеров у книзі „Теорія естетичного виховання” [51]. Учені розглядають питання про взаємозв’язок і взаємовплив естетичного виховання і мистецтва. Мистецтво – це найбільш яскрава форма відображення естетичного ставлення людини до дійсності. Тому виховання високого художнього смаку впливає на розвиток особистості. Особлива увага звертається на особистісний характер художнього смаку. Він відображає ставлення людини як особистості до світу художніх цінностей.

Проблему естетичних та художніх смаків розглядає В. Скатерщиков. Він вважає, що гарний смак є важливою передумовою сприймання творів мистецтва і правильної їх оцінки. „Судження смаку містять оцінку тих чи інших предметів і явищ, як красивих і некрасивих, гармонійних і негармонійних, досконалих і недосконалих. Опираючись на ці судження, людина ... прагне до споглядання відібраних нею для сприймання творів мистецтва ... Людина використовує свої смаки як критерій естетичної оцінки у формі ніби безпосередньо створеного судження „подобається – не подобається” [136, с. 25].

Актуальним проблемам естетики, зокрема й естетичним смакам, присвячує свою книгу А. Буров [20], де аналізує різні погляди на цю проблему, підводить підсумки дискусій і утверджує методологічні принципи, на основі яких повинна йти розробка єдиної естетичної теорії. Автор вважає естетичний смак не оцінкою, а лише основою, критерієм для таких оцінок. „Смак – не оцінка чи система, сукупність оцінок, а схильність і готовність до естетичної оцінки” [20, с. 129]. Дослідженням художніх смаків займається Л.Н. Коган. Він вважає, що „підхід людини до оцінки явищ з позицій його художнього смаку завжди аксіологічний (ціннісний), разом з тим цінність гарного твору мистецтва визначається його здатністю дати нам естетичну насолоду, радість естетичного переживання” [57, с. 25].

Існують різні думки в сучасній науці і щодо походження смаків. Одні вчені вважають їх природженою здібністю, інші – набутою, що проявляється усвідомлено. Відомий словацький філософ Єуген Шимунек вважає, що смак залежить від набутого людиною досвіду, з погляду якого вона підходить до дійсності. „Мірило смаку – людський досвід, який багатосторонньо обумовлений – починаючи з психологічної схильності і закінчуючи суспільно-історичною обумовленістю людської свідомості... Смак – це відображення і внутрішній вияв людської індивідуальності” [42, с. 79].

Автор вважає смак складовою частиною життєвої практики людини, її спрямування до особистого розвитку. Але питання смаку одночасно є і питанням пізнання певних норм і потреб людини. „Смак є кваліфікацією дійсності з погляду досвіду, набутого під дією обставин, в яких людина дозріває. Він проявляється у формі естетичного переживання дійсності як складова частина ідеалів людини, всієї її життєвої позиції. Смак має більшою мірою суб’єктивний характер, що, однак, не означає, ніби він не має чи не повинен мати об’єктивного значення” [42, с. 81].

Отже, смак диференціюється не тільки історично, з погляду його розвитку, а й відповідно до суспільних груп. Він може бути на рівні суспільних потреб, але може мати й особистісний, індивідуальний характер. Людина займає по відношенню до дійсності певну позицію, що іманентна естетичному переживанню. Таким чином, смак є естетичною кваліфікацією дійсності з певної позиції.

При всіх відмінностях у значенні поняття смаку спільним є те, що смак завжди пов’язаний з оцінкою явищ. Він виступає як оціночна категорія. Адже про художній смак особистості судять за її оцінками красивого чи потворного, трагічного чи комічного тощо. Тому смак розглядається в сукупності оцінок естетичної цінності мистецтва. „Здібність вказує лише на можливість правильно оцінювати естетичну цінність явищ, між тим гарний художній смак є реалізацією цієї можливості, система оцінок, за якою ми робим висновок про ступінь розвитку смаку”, – вважає Л.Н. Коган [57, с. 22].

Досліджуючи історію естетичних категорій, учені А. Лосев та В. Шестаков з’ясували, що проблему смаків можна науково вирішити у тому випадку, коли розглядати смак не тільки як здатність до споглядання, але і здатність до творчості [89, с. 292]. Автори вважають, що навчитися гарно розуміти і оцінювати красу можна тоді, коли розвивати свої творчі здібності. Виходячи з цього, вони роблять висновок, що „смак є діалектичною єдністю безпосереднього і опосередкованого, загального і індивідуального, чуттєвого і раціонального в естетичному пізнанні. Тільки враховуючи цю діалектичну в своїй основі природу смаку, можна накреслити шляхи дослідження смаку як однієї із найважливіших категорій сучасної естетичної науки” [89, с. 292].

Таким чином, дослідження смаків у естетичній науці були пов’язані з різними тенденціями і напрямками в розвитку естетичної думки. Відомі естетики минулого і сучасності виходили з демократичного розуміння цілей і завдань розвитку мистецтва і взагалі художньої культури. Вони пов’язували проблему смаків з формуванням загальнонародної художньої культури, з просвітництвом і освітою особистості як головними передумовами досягнення високого художнього смаку.

З метою конкретизації поняття „смак”, зокрема „художній смак”, вважаємо за доцільне викласти погляди вчених із цього питання.

У трактовці поняття „естетичний смак” та „художній смак” нема єдиної думки. Більшість учених не відокремлює поняття „художній смак” у певну категорію, відмінну від „естетичного смаку”. Зокрема, у довіднику „Естетичне виховання” знаходимо таке визначення: „Естетичний смак – здатність людини за безпосереднім почуттям визначити естетичну цінність предметів і явищ дійсності та мистецтва. Щодо оцінки творів мистецтва естетичний смак називають художнім смаком. Як активний вияв естетичного відношення, смак відбиває властиві естетичній свідомості діалектичні суперечності суспільного й індивідуального (формуючись на основі суспільно-історичного досвіду, смак завжди є неповторно-індивідуальним за формою), раціонального і чуттєвого (розуміння оцінюваних предметів і явищ виражається в смаку в безпосередній емоційній реакції типу „подобається – не подобається”)” [40, с. 74].

Подібне тлумачення подає і УРЕ: „По відношенню до творів мистецтва смак естетичний виявляється як художній смак” [145, с. 268].

Не розрізняється поняття „естетичний смак” та „художній смак” і в літературознавчому словнику-довіднику „Nota bene”: “Естетичний смак – здатність людини до миттєвої оцінки дійсності, творів мистецтва крізь призму естетичних категорій і власного досвіду. Естетичний смак спрямовується естетичним ідеалом людини та її потребами, виявляється в конкретних актах естетичного сприймання і часто супроводжується інтуїтивним осяянням. Людина з розвинутим, сформованим естетичним смаком здатна самостійно орієнтуватися у мінливому світі художньо-естетичних цінностей, помічаючи серед них зародки нових тенденцій і явищ. Естетичний смак об’єктивізується не тільки в смакових оцінках (гарно, чудово, неповторно, розкіш і т.п.), а й в актах вибору і відбору художніх творів, яким вона віддає перевагу в конкретній ситуації. Історія літературної критики, переосмислення й переоцінки художніх творів з плином часу – це значною мірою історія зміни естетичних смаків” [86, с. 253].

Таке ж формулювання знаходимо в “Кратком словаре по эстетике”: “Смак естетичний – здатність людини розуміти і оцінювати естетичні особливості предметів і явищ природи, суспільного життя. Він відображає оцінку дійсності, всю багатобарвність естетичних цінностей з позицій вироблених у людини в процесі суспільної практики уявлень про прекрасне, потворне, комічне, трагічне тощо. У тих випадках, коли предметом цієї оцінки є твори мистецтва, здатність цю називають художнім смаком” [68, с. 28].

Цікаве тлумачення смаків подає у посібнику “Теория эстетического воспитания школьников” Б.Т. Лихачов [88]. Автор не розділяє поняття “естетичний смак” та “художній смак”, а поєднує в одну категорію “художньо-естетичний смак”, називаючи його складним соціально-психологічним утворенням, яке виникає в результаті поєднання естетичної свідомості та естетичного почуття.

Вважаючи художньо-естетичний смак здатністю людини до оцінки творів, предметів, явищ з позиції художньо-естетичного ідеалу, Б.Т. Лихачов оцінює смак як відображення художньо-естетичних явищ: “Художньо-естетичний смак є тонке і складне вміння побачити, відчути, зрозуміти в повному обсязі об’єктивно прекрасне і потворне, трагічне і комічне й висловити відповідне оціночне судження” [88, с. 20].

Справжній художній смак, вважає автор, здатний сформувати ідейно-естетичний ідеал особистості, її естетичні уявлення про досконалу організацію особистого і суспільного життя, особистих і суспільних відносин, сутності і шляхів розвитку особистості.

Таким чином, важко визначити і розрізнити поняття “естетичний смак” та “художній смак”. Водночас учені відносять мистецтво до питань, що належать до сфери діяльності естетичного смаку.

Однак деякі вчені заперечують ототожнення понять “естетичний смак” та “художній смак”. Р.П. Шульга, наприклад, пише, що “естетичний смак не зводиться до художнього смаку, так як сферою його застосування є естетичні цінності дійсності і її прояви. Сфера ж художнього смаку – мистецтво, художні цінності” [161, с. 63]. В.К. Скатуричов вважає, що в сферу естетичного ставлення людини до світу входять не тільки художні явища творів мистецтва, їх створення і сприйняття. У цю сферу він включає також і різні моменти життя природи і суспільства. З допомогою естетичного смаку людина пізнає і оцінює коло предметів, подій, людей, а також і творів мистецтва. Але разом з тим В.К. Скатуричов підкреслює, що мистецтво не входить у сферу тільки естетичних явищ, бо один лише критерій краси недостатній для визначення пізнавального та морального значення його соціальної ролі. Тому він вважає, що художній смак, який є вираженням ставлення особистості і суспільства до мистецтва, оцінкою достоїнств і

недоліків художньої творчості, містить у собі, крім естетичного, й інші критерії оцінки творів мистецтва. Серед них критерії правдивості художнього відображення, значимості проблем, ідей, зображених митцем, і принципів їх вирішення, художньої майстерності, впливу мистецтва на людину.

Враховуючи специфіку різних мистецтв, учений пропонує диференціювати поняття “художній смак” на “літературний смак”, “музичний смак” тощо [136, с. 30].

Вартий уваги погляд філософів Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюка, В.І. Панченка на художній смак як особливу модифікацію естетичного смаку [39, с. 57]. Вчені вважають, що художній смак розвивається на основі естетичного смаку і взаємно впливає на нього, формується через спілкування зі світом мистецтва і визначається художньою освітою людини (знанням історії мистецтв, знайомством з художньою літературою, критикою). „Естетичні та художні смаки не лишаються незмінними протягом усього життя людини. Вік, життєвий шлях, багатство художнього досвіду людини шліфують і відточують її смак, а нерідко вони здатні надовго консервувати уподобання, або, навпаки, робити людину терплячою і багатогранною” [39, с. 58].

Таким чином, різні дослідження, присвячені вивченню естетичних та художніх смаків, показують реальну картину стану смаків і накреслюють шляхи їх удосконалення. Така увага до практичного вивчення смаків не випадкова, адже смаки не тільки показують ступінь естетичного розвитку особистості, а й рівень її розвитку в цілому.

Проаналізувавши визначення художнього смаку в сучасній науці, вважаємо найбільш прийнятним таке визначення: художній смак – це здатність особистості визначати естетичну цінність художніх творів, виявляти своє ставлення до них, сприймати, аналізувати, оцінювати, розвиваючи при цьому свої творчі здібності і використовуючи їх у своїй діяльності. Художній смак – це і вміння вибирати художні твори для читання, вміння відрізнити справжні мистецькі твори, оригінальні за змістом і формою, від звичайної писанини, наслідування відомих авторів. Різні думки, переживання, які виникають під час сприймання художніх творів, закріплюються в художньому смаку відповідно до закономірностей, які визначають діяльність особистості.

Естетичні та художні смаки є важливою характеристикою особистого ставлення до дійсності і показують рівень самовизначення кожної людини, здатність до індивідуального відбору естетичних цінностей і тим самим до самовиховання і саморозвитку.